

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

Кафедра цивільного права

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)

Освітня програма «Міжнародне та європейське право»

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Затверджено на засіданні кафедри
протокол № 1 від 30 серпня 2022 р.

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до навчальної дисципліни
3. Мета та цілі навчальної дисципліни
4. Програмні компетентності та результати навчання
5. Організація навчання
6. Система оцінювання навчальної дисципліни
7. Політика навчальної дисципліни
8. Рекомендована література

1. ЗАГАЛЬНА ІНФОРМАЦІЯ	
Назва дисципліни	Цивільне право
Викладач (-і)	Коструба Анатолій Володимирович, доктор юридичних наук, професор кафедри цивільного права, професор
Контактний телефон викладача	+38 (0342) 596 130, +38 (050) 902 94 60
Е-mail викладача	anatolii.kostruba@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	Заочна
Обсяг дисципліни	21 кредит ЄКТС, 630 год.
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://d-learn.pro/
Консультації	Консультації проводяться відповідно до Графіку індивідуальних занять зі студентами, розміщеному на інформаційному стенді та сайті кафедри https://kcp.pnu.edu.ua/інформація-щодо-навчального-процесу Також передбачена можливість консультацій шляхом листування через електронну пошту, зокрема, що стосується погодження планів та змісту курсових проектів, індивідуальних науково-дослідних завдань тощо.
2. АНОТАЦІЯ ДО НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	
<p><u>Предметом</u> вивчення навчальної дисципліни є однойменна галузь права та законодавства, а також практика реалізації відповідних норм різноманітними суб'єктами.</p> <p>Програма навчальної дисципліни складається з таких <u>змістових модулів</u>:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Загальні теоретико-методологічні положення цивільного права в континентальній та англо-американській правових системах. 2. Цивільні правовідносини. Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків, їх охорона та захист в Україні та країнах Європейського Союзу. 3. Суб'єкти та об'єкти цивільних правовідносин в Україні та окремих державах континентальної та англо-американської правових систем. 4. Правочини, представництво та строки і терміни у цивільному праві України, Франції та Німеччини. 5. Особисті немайнові права фізичних осіб за законодавством України та окремих держав континентальної та англо-американської правових систем. 6. Право власності та інші речові права в Україні та окремих державах континентальної правової системи. 7. Право інтелектуальної власності в Україні та окремих державах англо-американської правової системи (на прикладі Великобританії, США, Канади) 8. Спадкове право в Україні, Франції та Німеччині. 9. Загальні положення зобов'язального права в Україні і праві Франції та Португалії. 10. Загальні положення договірної права у країнах ЄС. 11. Зобов'язання, що виникають у зв'язку з передачею майна у власність в Україні та країнах Середземномор'я. 12. Зобов'язання, що виникають у зв'язку з передачею майна у користування в Україні, Чехії, Угорщини, Румунії. 13. Зобов'язання у сфері інтелектуальної власності в Україні та Скандинавських країнах. 14. Зобов'язання, що виникають у зв'язку з виконанням робіт в Україні, Італії, Франції, Польщі, Німеччини 15. Зобов'язання, що пов'язані з наданням послуг за законодавством Швейцарії, 	

Люксембургу, Бельгії.

16. Зобов'язання у сфері спільної діяльності в праві Кіпру та за законодавством України.

17. Загальні положення позадоговірного права України, Словачії, Нідерландів та Іспанії.

Цивільне право регулює спектр особистих немайнових та майнових суспільних відносин, які засновані на юридичній рівності, майновій самостійності та вільному волевиявленні їх учасників.

Основними джерелами цієї галузі виступають Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Кодекс торговельного мореплавства України, Земельний кодекс України, Сімейний кодекс України, закони України «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», «Про кооперацію», «Про міжнародне приватне право», «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», «Про громадські об'єднання», «Про благодійну діяльність та благодійні організації», «Про особливості здійснення права власності у багатоквартирному будинку», «Про авторське право і суміжні права». «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про захист прав споживачів», «Про банки та банківську діяльність», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень», «Про фінансовий лізинг», «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність», «Про страхування», «Про транспорт», «Про залізничний транспорт», «Про автомобільний транспорт», «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», «Про споживче кредитування», «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», «Про гарантування вкладів фізичних осіб», «Про інвестиційну діяльність» та інші нормативно-правові акти; Цивільні кодекси країн Європейського Союзу та країн постсоціалістичного простору, відповідне національне галузеве законодавство, комунітарне законодавство ЄС.

В умовах формування в Україні держави, у якій людина, її права та інтереси є найвищою соціальною цінністю цивільно-правові відносини та належне їх регулювання постають в центрі уваги усіх суспільних інститутів. Тому питання цивільного законодавства та грамотного його застосування на практиці є основою тих знань і навиків, якими повинні володіти сучасні кваліфіковані фахівці в галузі права.

3. МЕТА ТА ЦІЛІ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «Цивільне право» є формування у студентів здатності розв'язувати складні спеціалізовані завдання у сфері цивільного права на підґрунті цивільно-правового мислення та глибинного розуміння природи приватноправових інститутів в Україні та державах Європейського Союзу і державах англо-американської правової системи, системи юридичних знань для професійного застосування цивільного законодавства на практиці з метою захисту права та інтересів учасників цивільних правовідносин.

Основними цілями вивчення дисципліни «Цивільне право» є набуття студентами знань та розуміння змісту норм цивільного законодавства, формування умінь та навичок щодо самостійного розв'язання практичних проблем, які виникають у процесі реалізації цивільної правосуб'єктності учасниками цивільних правовідносин, грамотного застосування норм цивільного законодавства з урахуванням компаративної правової складової.

4. ПРОГРАМНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТА РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Загальні компетентності:

Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

Здатність застосовувати знання і розуміння структури правничої професії та її ролі у суспільстві.

Повага до честі та гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи.

Здатність застосовувати знання завдань, принципів і доктрини, а також змісту правових інститутів з цивільного права

Знання і розуміння особливостей реалізації та застосування норм цивільного права.

Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти у цивільному праві.

Здатність аналізувати правові проблеми у сфері приватного права, формувати та обґрунтовувати з цього приводу правові позиції.

Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ, а також застосування набутих знань у професійній діяльності.

Здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

Здатність до самостійної підготовки проєктів актів правозастосування у сфері цивільного права.

Здатність до логічного, критичного і системного аналізу документів, розуміння їх правового характеру і значення.

Програмні результати навчання:

Соціально-гуманітарна ерудованість

Визначати переконливість аргументів у процесі оцінки заздалегідь невідомих умов та обставин.

Здійснювати аналіз суспільних процесів у контексті аналізованої проблеми і демонструвати власне бачення шляхів її розв'язання.

Проводити збір і інтегрований аналіз матеріалів з різних джерел.

Дослідницькі навички

Складати та узгоджувати план власного дослідження і самостійно збирати матеріали за визначеними джерелами.

Використовувати різноманітні інформаційні джерела для повного та всебічного встановлення певних обставин.

Комунікація

Володіти базовими навичками риторики.

Доносити до респондента матеріал з проблематики цивільного права доступно і зрозуміло.

Професійна самоорганізація та використання інформаційних технологій

Належно використовувати статистичну інформацію, отриману з першоджерел та вторинних джерел для своєї професійної діяльності.

Працювати в групі, формуючи власний внесок у виконання завдань групи.

Праворозуміння

Виявляти знання і розуміння основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування національної правової системи.

Пояснювати природу та зміст основних правових явищ і процесів у сфері цивільного права.

Правозастосування

Застосовувати набуті знання у різних правових ситуаціях, виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

5. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

Обсяг навчальної дисципліни			
Вид заняття		Загальна кількість годин	
лекції		52	
семінарські заняття / практичні / лабораторні		26	
самостійна робота		552	
Ознаки навчальної дисципліни			
Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативна / вибіркова
3,4,5,6	081 Право	2, 3	нормативна
Тематика навчальної дисципліни			
Тема		кількість год.	
		лекції	заняття сам. роб.
Модуль I. Загальні теоретико-методологічні положення цивільного права в континентальній та англо-американській правових системах.			
Тема 1. Вступ до цивільного права. Цивільне право як приватне право в континентальній та англо-американській правових системах.		-	11
Тема 2. Цивільне право як правова галузь.		-	10
Тема 3. Джерела цивільного права в Україні, Франції, Німеччині та Великобританії, Канаді, США.		-	11
Тема 4. Цивільне право як наука та навчальна дисципліна.		-	8
Модуль II. Цивільні правовідносини. Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків, їх охорона та захист в Україні та країнах Європейського Союзу.			
Тема 5. Поняття, зміст та види цивільних правовідносин		2	10
Тема 6. Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків: основи європейської доктрини.		-	11
Тема 7. Охорона і захист цивільних прав та інтересів в Україні та країнах Європи: основні підходи та тенденції.		-	11
Тема 8. Цивільно-правова відповідальність: європейська доктрина та практика.		-	11
Модуль III. Суб'єкти та об'єкти цивільних правовідносин в Україні та окремих державах континентальної та англо-американської правових систем.			
Тема 9. Фізичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин за законодавством України, Польщі, Словаччини та Чехії.		2	14
Тема 10. Юридичні особи як суб'єкти цивільних правовідносин за законодавством України, Англії, США.		2	16
Тема 11. Публічно-правові утворення як суб'єкти цивільних правовідносин за законодавством України, Чехії та Польщі.		2	9
Тема 12. Об'єкти цивільних правовідносин за законодавством України, Чехії та Словаччини і Угорщини.		2	7
Модуль IV. Правочини, представництво та строки і терміни у цивільному праві України, Франції та Німеччини.			
Тема 13. Правочини за законодавством України, Франції та Німеччини.		2	11
Тема 14. Представництво в Україні та Франції і Німеччині.		-	11

Тема 15. Строки в цивільному праві України та Франції і Німеччини.	-	-	11
Всього за III семестр	12	6	162
Модуль V. Особисті немайнові права фізичних осіб за законодавством України та окремих держав континентальної та англо-американської правових систем.			
Тема 16. Поняття, види та захист особистих немайнових прав за законодавством України та окремих держав англо-американської правової системи (на прикладі Великобританії).	2	2	8
Тема 17. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування особи за законодавством України та Франції.	-	-	10
Тема 18. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття особи за законодавством України та Німеччини.	-	-	10
Модуль VI. Право власності та інші речові права в Україні та окремих державах континентальної правової системи.			
Тема 19. Загальні положення про право власності і речові права за законодавством України, Німеччини та Швейцарії.	2	-	10
Тема 20. Виникнення та припинення права власності в Україні та Франції, Німеччині та Квебеці.	2	2	8
Тема 21. Особливості правовідносин в сфері права власності на окремі види майна за законодавством України та Швейцарії.	-	-	10
Тема 22. Право спільної власності за законодавством України та Франції і Німеччини.	2	-	9
Тема 23. Обмежені речові права в Україні та країнах континентальної правової системи.	2	-	10
Тема 24. Захист права власності та інших речових прав (Україна, Франція, Німеччина).	2	2	7
Модуль VII. Право інтелектуальної власності в Україні та окремих державах англо-американської правової системи (на прикладі Великобританії, США, Канади)			
Тема 25. Загальні положення про виключні права в Україні та Великобританії, США, Канаді.	-	-	11
Тема 26. Авторське право і суміжні права в Україні та Великобританії.	-	-	14
Тема 27. Патентне право в Україні, США та Канаді.	-	-	11
Тема 28. Виключні права на засоби індивідуалізації товарів і їхніх виробників в Україні та Великобританії.	-	-	9
Модуль VIII. Спадкове право в Україні, Франції та Німеччині.			
Тема 29. Спадкування власності фізичних осіб в Україні, Франції та Німеччині.	2	2	9
Тема 30. Спадкування за законом в Україні, Франції та Німеччині.	-	-	11
Тема 31. Спадкування за заповітом в Україні, Франції та Німеччині.	-	-	11
Всього за IV семестр	14	8	158
ЗАГ.:	26	14	320
Модуль IX. Загальні положення зобов'язального права України і права Франції та			

Португалії			
Тема 32. Загальні положення про зобов'язання	2	-	8
Тема 33. Забезпечення виконання зобов'язання	-	2	6
Модуль X. Загальні положення договірного права у країнах ЄС			
Тема 34. Цивільно-правовий договір	2	-	10
Модуль XI. Зобов'язання, що виникають у зв'язку з передачею майна у власність в Україні та країнах Середземномор'я			
Тема 35. Зобов'язання з договору купівлі-продажу	2	2	8
Тема 36. Зобов'язання з договорів дарування, довічного утримання та ренти	-	-	6
Модуль XII. Зобов'язання, що виникають у зв'язку з передачею майна у користування в Україні, Чехії, Угорщини, Румунії			
Тема 37. Загальна характеристика групи зобов'язань. Правова характеристика договору оренди.	2	-	6
Тема 38. Зобов'язання з договору найму житлового приміщення й інші житлові зобов'язання. Оренда державного і комунального майна	-	-	8
Тема 39. Договір фінансової оренди. Договір оренди землі. Прокат. Договір оренди транспорту. Позичка	-	-	8
Модуль XIII. Зобов'язання у сфері інтелектуальної власності в Україні та Скандинавських країнах			
Тема 40. Договори про розпорядження майновими правами інтелектуальної власності	2	-	8
Тема 41. Договір комерційної концесії (франчайзингу)	-	-	8
Всього за V семестр	10	4	76
Модуль XIV. Зобов'язання, що виникають у зв'язку з виконанням робіт в Україні, Італії, Франції, Польщі, Німеччини			
Тема 42. Зобов'язання з договору підяду	2	2	12
Модуль XV. Зобов'язання, що пов'язані з наданням послуг за законодавством Швейцарії, Люксембург, Бельгії			
Тема 43. Договір про надання послуг	2	2	12
Тема 44. Транспортні зобов'язання	2	-	16
Тема 45. Зобов'язання з договору зберігання	-	-	12
Тема 46. Зобов'язання з надання посередницьких послуг	2	-	8
Тема 47. Зобов'язання зі страхування	-	-	16
Тема 48. Зобов'язання з договорів позики, кредиту і фінансування під уступку грошової вимоги	2	-	16
Тема 49. Зобов'язання з договорів банківського рахунка і банківського вкладу. Розрахункові зобов'язання	2	-	16
Модуль XVI. Зобов'язання у сфері спільної діяльності в праві Кіпру та за законодавством України			
Тема 50. Зобов'язання з договору простого товариства та з установчого договору	2	2	4
Модуль XVII. Загальні положення позадоговірного права України, Словачії, Нідерландів та Іспанії			
Тема 51. Поняття, види і функції позадоговірних зобов'язань	2	2	6
Тема 52. Зобов'язання з односторонніх правочинів та з дій у інтересах іншої особи без її доручення	-	-	10
Тема 53. Зобов'язання, що виникають унаслідок заподіяння шкоди	-	-	16

Тема 54. Зобов'язання зв'язку з набуттям, збереженням майна без достатньої правової підстави	-	-	10
Разом за VI семестр	16	8	156
Всього за навчальний рік:	26	12	232
ЗАГ	52	26	552
6. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ			
Загальна система оцінювання навчальної дисципліни	Загальна система оцінювання навчальної дисципліни є уніфікованою в межах навчально-наукового юридичного інституту і визначається Положенням про порядок організації навчального процесу та оцінювання успішності студентів у навчально-науковому юридичному інституті Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, затвердженим Вченою радою Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника – <i>текст розміщений на інформаційному стенді та сайті Інституту</i> https://law.pnu.edu.ua/організація-навчального-процесу/ (надалі – Положення)		
Вимоги до письмової роботи	Вивчення дисципліни передбачає обов'язкове виконання всіма студентами у третьому, четвертому та шостому навчальних семестрах письмових домашніх контрольних робіт. Кожен студент навчальної групи виконує домашню контрольну роботу за індивідуальним варіантом відповідно до порядкового номера цього студента за списком у навчальному журналі академічної групи. Максимальна оцінка роботи – 30 балів. Завдання та вимоги до виконання контрольних робіт містяться в Методичних вказівках для підготовки до семінарських занять студентів заочної форми навчання, які розміщені на сайті кафедри. Контрольні роботи виконуються рукописним текстом у зошиті (12-18 аркушів). Контрольна робота повинна бути подана на кафедру за 10 днів до початку сесії. При дистанційній формі навчання студент виконує роботу в електронній формі та, за погодженням із керівником дисципліни, надсилає її на електронну адресу викладача або у Classroom.		
Семінарські заняття	Система оцінювання семінарських занять визначена п. 4.5 Положення		
Умови допуску до підсумкового контролю	Порядок та організація контролю знань студентів, зокрема, умови допуску до підсумкового контролю визначаються п. 5.3 Положення		
Підсумковий контроль	Форма підсумкового контролю: 3-й, 4-й і 6-й семестри – екзамен, 5-й семестр – залік. У 3-му і 4-му семестрах студенти здають екзамен у письмовій формі. Структура білета складається із 25-ти тестових завдань, кожне з яких оцінюється по 1 балу, 2 теоретичні питання – по 10 балів кожне. та задачі – 5 балів. Екзамен може проводитися з використанням технологій дистанційного навчання на платформі https://d-learn.pro/ . У такому разі екзамен проводиться у тестовій формі. Структура білета – 50 тестових завдань різної складності, кожне з яких оцінюється в 1 бал. У 5-му семестрі студенти здають залік у письмовій формі. Структура білета складається із двох теоретичних питань – по 20 балів кожне, задачі – 20 балів та 20-ти тестових завдань, кожне з яких оцінюється		

	<p>по 2 бали. Залік може проводитися з використанням технологій дистанційного навчання на платформі https://d-learn.pro/. У такому разі залік проводиться у тестовій формі. Структура білета – 50 тестових завдань різної складності, кожне з яких оцінюється у 2 бали. У 6-му семестрі студенти здають екзамен у письмовій формі. Структура білета складається із 50 тестових завдань різної складності, кожне з яких оцінюється в 1 бал. Екзамен проводиться з використанням технологій дистанційного навчання на платформі https://d-learn.pro/.</p> <p>Екзаменаційний бал додається до отриманих здобувачем балів за семестровий (поточний) контроль, який включає бали за семінарські заняття та домашню контрольну роботу, і заноситься у відомість успішності</p>
--	--

7. ПОЛІТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Письмові роботи:

Планується виконання студентами у третьому, четвертому та шостому навчальних семестрах письмової домашньої контрольної роботи, вимоги до якої визначені в Методичних вказівках для підготовки до семінарських занять студентів заочної форми навчання, які розміщені на сайті кафедри <https://kcp.pnu.edu.ua/навчально-методичні-матеріали/>

За вибором студента з дисципліни «Цивільне право» планується виконання однієї курсової роботи на другому курсі та однієї курсової роботи на третьому курсі. Тематика курсових робіт, методичні вказівки до їх виконання, розпорядження про призначення керівників курсових робіт та інша документація розміщена на сайті кафедри <https://kcp.pnu.edu.ua/op-бакалавр/інформація-щодо-курс-робіт/>

Академічна доброчесність: Очікується, що студенти будуть дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлювати наслідки її порушення, що визначається Положенням про запобігання та виявлення плагіату у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника» <https://pnu.edu.ua/положення-про-запобігання-плагіату/>.

Відвідування занять

Відвідування занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідають лекції і практичні заняття навчальної дисципліни.

8. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Дзера О.В. Договірне право України. Особлива частина. Київ, Юрінком Інтер, 2018. 1200 с.
2. Зайка Ю.О. Українське цивільне право: Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2018. 358 с.
3. П.С. Матвеев, В.І. Бірюков Цивільне право (в схемах) : Навч. посіб. К. : Алерта, 2013. 256 с.
4. Мічурін Є. О. Цивільне право : Загальна частина: навч. посіб. для підгот. до іспитів та заліків: Харків: Право, 2019. 184 с.
5. Цивільне право. Альбом схем : навч. посіб. : у 2 ч. / Є. О. Мічурін, О. Р. Шишка. Харків : Право, 2018 . Ч. 1. 5-те вид., перероб. 2018. 231 с.
6. Цивільне та сімейне право України: навч. посіб. / Є. О. Харитонов та ін. ; упоряд. О. І. Сафончик; за ред. д-ра юрид. наук, проф. Є. О. Харитонова ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.» Одеса : Фенікс, 2018. 581 с.
7. Цивільне право України. Іванов Ю.Ф., Іванова М.В., Куриліна О.В. Том 1. Навчальний посібник у 2 томах. Видання 2-ге доповнене і перероблене. К.: Алерта, 2019. 342 с. 1 примірник.
8. Цивільне право (частина загальна). Курс лекцій : навч. посіб. / за ред. І. Спасибо-

Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. 448 с.

9. Шимон С.І. Цивільне та торгове право зарубіжних країн. Навчальний посібник. К.: КНЕУ. 2004. 220 с.

Детальний перелік монографічної, наукової, науково-практичної літератури, нормативних джерел та інформаційних ресурсів до кожної теми міститься у Методичних вказівках для підготовки до семінарських занять та забезпечення самостійної роботи студентів 3-го курсу заочної форми навчання ОП «Міжнародне та європейське право», розміщених на сайті кафедри URL: <https://kcp.pnu.edu.ua/навчально-методичні-матеріали/>

ВИКЛАДАЧ:

доктор юридичних наук, професор

Анатолій КОСТРУБА